„Volhardende in het bidden".

Deze allen waren eendrachtelijk volhardende in het bidden en smeeken, met de vrouwen, en Maria, de moeder van Jezus, en met zijne broederen.
Hand. 1 : 14.

De tien dagen, die na Jezus' Hemelvaart verliepen, eer de uitstorting van den Heiligen Geest kwam, hadden voor Christus' Kerk op aarde een geheel eigenaardige beteekenis. Heel Christus' Kerk, niet alleen in het heilige land, maar over geheel de wereld, bestond uit niet meer dan 120 personen; een getal zoo klein, dat heel de Kerk van Christus in één Opperzaal saamkomen konde. Vermoedelijk verzamelde ze zich niet in de Opperzaal van een gewoon huis. Zoo groot waren de particuliere huizen niet, dat één enkel vertrek zulk een schare had kunnen bevatten. Het zal daarom wel een der zalen, die om den Tempel waren aangebouwd, geweest zijn. Maar het feit bleef dan toch, dat heel Christus Kerk in die ééne zaal geborgen kon worden.

Hiermee is niet gezegd, dat er buiten deze 120 personen geen gelooviger waren, maar die anderen scholen in het verborgen, waren ver af, en kwamen niet uit. En de groep van hen die na Jezus Hemelvaart openlijk als zijn discipelen en discipelinnen optraden, elkander zochten, en zich vereenigden om saam de toekomst af te wachten, was niet grooter dan dit kleine getal. Daaronder waren mannen en vrouwen. Het staat er uitdrukkelijk bij: „Ze waren bijeen met de vrouwen en met Maria, de moeder van Jezus." Vanzelf vormden de elf apostelen de hoofdgroep. Bij hen zullen zich velen van de 70 discipelen hebben aangesloten. En voorts velen uit de Galileërs die met het Paaschfeest naar Jerusalem waren opgekomen, en te Jerusalem waren gebleven, uitziende naar wat komen zou. In de kleine zes weken na Jezus opstanding bleef hun Heer en Meester hierbij het middenpunt waarom ze zich gedurig vereenigden. Maar na de Hemelvaart, toen de scheiding was ingetreden, viel ook dit middenpunt voor hen weg, en waren ze op elkander, en op elkander alleen, aangewezen. Ze wisten dat ze nog niet naar Galilea terug mochten, want de Heere had hun uitdrukkelijk last gegeven, om te Jerusalem te blijven, en niet uit Zion uit te gaan dan nadat de belofte van den Heiligen Geest aan hen zou vervuld zijn. Hoe lang dat duren zou, wisten ze niet. Met elken dag hoopten en verwachtten ze natuurlijk, dat de vervulling komen zou. Hoogstens kon de gedachte aan het naderend Pinksterfeest hen zeker verband tusschen het oogstfeest der natuur en den oogst der Gemeente doen vermoeden. Maar in elk geval moet de geestelijke positie, waarin die 120 geloovigen te Jerusalem verkeerden, een geheel eigenaardig karakter hebben gedragen, en toch die kleine groep was feitelijk heel Christus Kerk op aarde, voor zooveel er van een georganiseerd kerkelijk leven sprake kon zijn.

—

Wat wordt ons nu omtrent hun geestelijken toestand in die tien dagen des wachtens bericht? Tweeerlei. In de eerste plaats, dat ze niet uit elkander gingen, maar bij elkaar bleven, en in de tweede plaats, dat ze volhardden in het bidden en smeeken. Dit behoeft niet zoo verstaan te worden, alsof ze van zonsopgang tot zonsondergang in de zaal bijeenzaten. Ze hadden natuurlijk hun afzonderlijke huizen waar ze thuis lagen, en het is zeer wel mogelijk, dat ze slechts op bepaalde uren in de Opperzaal bijeenkwamen, want spijze vonden ze in de Opperzaal niet. Maar al vat men de opmerking, dat ze eendrachtelijk bijeen *bleven*, in dien meer zakelijken zin op, er ligt toch zeer stellig in, dat ze het grootste gedeelte van den dag bij elkaar waren en niet elk huns weegs gingen. Hierin sprak de drang der saamhoorigheid en de band der broederlijke liefde. De begeerte, het verlangen om bij en met elkaar te zijn, was een aandrift die van Hooger in hun hart werkte, en in hun saamverkeeren en saamblijven die tien dagen lang sprak het hooge zelf besef van Christus Kerk zich uit. Ze hoorden bijeen. Ze waren van de wereld onderscheiden. En dit besef van samen onder Christus één lichaam te wezen, maakte het bijeenblijven voor hen tot een zielsbehoefte.

En in verband hiermede valle nu volle nadruk op wat Lukas bericht, dat ze volhardden in het bidden en smeeken. Ook dit wil natuurlijk niet zeggen, dat ze die tien dagen lang in een samenkomst, die toch wel tenminste zes uur per dag zal geduurd hebben, niets deden dan bidden. Veeleer is aan te nemen, dat ze samen hun heugenis van het leven van hun Heere en Meester deden opleven, en de dingen bespraken die te komen stonden. Maar dit blijft dan toch, dat het bidden en smeeken hoofdbezigheid voor hen was. Het mag niet zóó verstaan, alsof ze bijeenkwamen en hun samenkomst met een gebed inleidden en straks met een gebed besloten, zoodat ze, alles saamgenomen, een half uur in 't gebed waren, en al den overigen tijd samen spraken. Wie 't zóó verstaat, laat wat de Schrift ons bericht, niet tot zijn recht komen. Het staat er met nadruk: „Deze allen waren *eendrachtelijk volhardende* in het bidden en smeeken." Ze baden en smeekten niet maar even, neen, ze *volhardden* er in, ze gingen er in door, ze lieten er niet van af. Wat men wel van „bidstonden" gesproken heeft, was hier volle werkelijkheid. Jezus was van hen gescheiden, ze waren alleen overgebleven, maar toch moest de band der eenheid met den Heere voor hun zielsbesef gedurig trekken blijven. En daarom zochten ze Hem, nu bij van zangezicht tot aangezicht hun niet meer verscheen, in de zielsgemeenschap der gebeden. Ze sloten zich in hun bidden van de wereld af en ontsloten voor hun zielsbesef de onzienlijke wereld daarboven, en in die hoogere wereld vonden ze hun Heiland terug, en door hun bidden en smeeken hadden ze in die onzienlijke wereld met hun Heiland de rijkste gemeenschap.

—

In den gespannen toestand waarin ze verkeerden, was dit hun mogelijk. Ze hadden de wereld losgelaten, en leefden geheel in afwachting van het geestelijke dat komen zou. Heel de Kerk van Christus, in hun kleinen kring vertegenwoordigd, zag naar boven, naar het leven in de hemelen op. Daar was hun Heere en Meester heengegaan, en daarom trok Hij derwaarts hun aandacht, hun geloof in zijn liefde naar zich toe. In zoo geheel ongewone toestanden, toestanden die in dien vorm nooit weerkeerden, was een *blijven*, een *volharden* in gebed en smeeking die tien dagen, al die uren lang, mogelijk. Het was het volhardend bidden dat aard en hemel in één heiligen band samenhield.

Toch denke men wel in, hoe hoog het geestelijk leven daarvoor moet gestaan hebben. Bij ons is zelfs het langste gebed toch nog altoos kort, zoo men het vergelijkt met een bidden en smeeken al die dagen. Wij kunnen ons zulk bidden en smeeken zelfs niet dan moeilijk voorstellen. Is er onder ons een bidstond, dan wordt gezongen en gesproken anderhalf uur lang, en hoogstens saam een half uur gebeden. En dan reeds vermaant men den voorganger om het gebed niet te zeer te rekken, daar veelal de geest des menschen tegen zoo langdurig bidden niet bestand is. Veelal is die wenk dan ook nuttig, want echt, oprecht met heel de ziel bidden, mat af, en al mogen de voorbidders dit kunnen uithouden, zij die meebidden, meestal niet.

Toch kenden ook onze vaderen vast- en bededagen, en zijn er ook nu nog meer dan eens geestelijke samenkomsten gehouden, waarin aan gebed behoefte bestond, waar men het gebed zocht, en waar het bidden saam weer hoofdzaak werd. Doch dan moet de ziel daarop voorbereid zijn. Ons bidden, inzoover het danken voor Gods gave en een vragen om Zijn goedertierenheid is, loopt spoedig af; maar heel iets anders is het bidden en smeeken dat metterdaad bedoelt, voor zekeren tijd zich van deze wereld te vervreemden en in de hoogere wereld in te leven. En toch, dit juist is het bidden en smeeken, wat in zulke tijden van hoog geestelijk leven vanzelf opkomt. Kunstmatig kan men dit niet scheppen. Ook zulk bidden en smeeken wordt alleen uit geestelijken drang geboren. Als 't er dan is, en gij zijt er bij, dan steekt het ook u aan, en de volharding in het gebed houdt op raadselachtig te zijn.

Hoog staat het geestelijk leven in onzen kring zeker niet, zoo dit *volharden* in het saambidden en saamsmeeken ons geheel vreemd is. Ook in het bidden zijn trappen. Het stamelen van het kindeke, het dagelijks danken en bidden van den gewonen bidder, en het zoeken van geestelijke gemeenschap zoo 't hart dorst naar de waterstroomen. Maar het hoogst staat het toch, als een ziel om niets meer vraagt, als ze rijk in de gebedsgemeenschap met haar Heiland is, en zoo ze ook nu nog even hartstochtelijk den Heiligen Geest inwacht, als dit het geval was bij die honderdtwintig geloovigen in de Opperzaal te Jerusalem.

Dr. A. K.

PRO REGE

DOOR

Dr. A. KUYPER.

Aan de inteekenaren op dit premiewerk voor abonné's op „De Heraut" (waarop de inteekening is gesloten) is thans verzonden het Slot van het Eerste deel. (Ter vervanging van pagina's 481 e. v.)

Tevens werd de losse band voor deel I verzonden aan de inteekenaren die deel II en III bij verschijning gebonden wenschen te ontvangen. De inteekenaren die een stel van drie losse banden bestelden, ontvangen dat tegelijk met het Derde deel.

Den inteekenaren, die alsnog banden wenschen aan te vragen, herinneren wij, dat verkrijgbaar zijn linnen banden en banden met lederen rug en hoeken. Een stel van 3 losse linnen banden kost ƒ 1.80, een stel van 3 losse halflederen banden ƒ 3.30. Toezending van losse banden geschiedt bij de verschijning van deel III.

Wenscht men deel II en deel III ingebonden te ontvangen, dan zenden wij op aanvraag een lossen band voor deel I en zullen de deelen II en III bij verschijning gebonden worden toegezonden. In dat geval komt ons ƒ 2.40 voor linnen banden of ƒ 4.20 voor halflederen banden.

Over het bedrag voor de banden wordt bij afzonderlijke kwitantie beschikt.

Adm. DE HERAUT.

Mei 1911.

Amsterdam, 26 Mei 1911.

Met belangstelling wachten we de resultaten af, die de volkstelling, in 1910 gehouden, voor ons kerkelijk leven bieden zal. Waar de statistische verslagen over een tijdvak van 10 jaar loopen, geven ze een uitnemenden maatstaf om te zien, of het kerkelijk leven in ons land stijgt of daalt, en hoe daarbij de verhouding is tusschen de verschillende Kerken.

Natuurlijk zal men daarbij altoos wel in het oog moeten houden, dat de opgaven niet gecontroleerd zijn en vergissing dus geenszins buitengesloten is. Waar ieder huisvader voor zich en zijn gezin in te vullen had, tot welke kerk hij en zij behoorden, hangen de statistische gegevens af van de betrouwbaarheid van dit getuigenis. Nu zal het wel niet vaak voorkomen, dat een roomsche zich voor protestant of een protestant zich voor roomsch uitgeeft, omdat de grenslijn tusschen beide Kerken scherp genoeg getrokken is. En evenzoo zal een foutieve opgave wel kwalijk denkbaar zijn bij degenen, die tot de Luthersche, Remonstrantsche of Doopsgezinde kerk behooren, omdat het verschil tusschen deze Kerken en de Hervormde Kerk duidelijk genoeg in 't oog springt. Maar wel is vergissing mogelijk en komt ze ook telkens voor tusschen de Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken en de Christelijke Gereformeerde Kerk. Op menig dorp, vooral in het midden des lands, wordt de Hervormde Kerk nog altoos de Gereformeerde Kerk genoemd en geeft een lid der Hervormde Kerk zich als Gereformeerd op, hoewel hij tot de Synodale Genootschapskerk behoort. Het aantal leden onzer Gereformeerde Kerken zal op zulke dorpen dus licht iets te hoog zijn opgegeven. En omgekeerd zal het vaak voorkomen, dat een lid onzer Kerken uit de Separatie afkomstig, aan den ouden naam Christelijk Gereformeerd nog zoo gewoon is, dat hij op de lijst der volkstelling invult: Christelijk Gereformeerd, hoewel hij volstrekt niet behoort tot het in 1892 opgerichte Christelijk Gereformeerde genootschap. Zelfs in de couranten vindt men telkens onder het kerkelijk nieuws onze Kerken als Christelijke Gereformeerde Kerken aangeduid, en hoeveel te lichter kan zulk een verkeerde titulatuur dus bij eenvoudige gemeenteleden voorkomen. In dat opzicht loopen we kans, dat het aantal onzer gemeenteleden te laag wordt opgegeven en zal dat der Christelijke Gereformeerde Kerken allicht te hoog wezen.

Maar al moet met deze beide mogelijkheden als Felherquelle gerekend worden, en al kan men dus niet geheel op de juistheid dezer cijfers aan, grosso modo genomen kan deze statistiek toch als thermometer wel dienst doen, om te bepalen, hoe de toestand van het kerkelijk leven is.

Voorzoover deze cijfers uit enkele grootere gemeenten reeds bekend zijn geworden en in de bladen gepubliceerd, wijzen ze op het opmerkelijke feit, dat de Hervormde Kerk in ledenaantal sterk achteruitgaat. In Amsterdam telde de Hervormde Kerk in 1900 212 234 leden; volgens de volkstelling van 1910 daalde dit getal tot 199 345 leden; een achteruitgang dus in tien jaren van 13.000 leden, niettegenstaande de bevolking met een tiende vooruitging. Ook in Utrecht zien we hetzelfde verschijnsel, want terwijl in 1890 nog 55.68 pCt. der bevolking Hervormd was, daalde dit cijfer in 1900 tot 51.21 pct. en bedroeg het in 1910 47.45 pct., zoodat de Hervormde Kerk hier in twintig jaar met 8.41 pct. is achteruitgegaan.

Deze cijfers spreken te sterker, omdat de andere Kerken in ledental wel zijn vooruitgegaan. Te Amsterdam steeg het getal leden der Roomsche Kerk van 120.033 op 133.277; dat der Remonstrantsche gemeente van 3379 op 4353 en dat der Doopsgezinden van 9.290 op 9.777. Ook de Gereformeerde Kerk nam belangrijk toe; het ledenaantal klom van 20.490 op 28.704, wat een winst geeft van 7.214 leden. Zelfs is bij de Gereformeerde Kerk de vooruitgang naar verhouding het sterkst geweest en bedroeg ze ongeveer 30 pct.

Hoezeer we ons hierover van harte verheugen, toch staat daartegenover het droeve feit, dat het aantal personen, die verklaard hebben met elke Kerk te hebben gebroken, in de laatste jaren op onrustbarende wijze gestegen is. In Utrecht bedroeg hun aantal in 1900 1.24 pct der bevolking; thans klom het tot 3.67 pct. En in Amsterdam, waar hun aantal in 1900 30.157 was, bedraagt het thans 66.902, zoodat ze in tien jaren met 37.000 vermeerderden. Op het geheel der Amsterdamsche bevolking gerekend, bedraagt hun aantal reeds 8.7 pct, d. w. z., op de honderd inwoners zijn er reeds bijna 9, die tot geen Kerk meer behooren. En waar het breken met de Kerk, enkele gevallen uitgezonderd, gewoonlijk beteekent, dat men met alle religie heeft afgedaan, aan het bestaan van geen God meer gelooft, en leeft zonder God in de wereld, daar leggen deze cijfers wel een zeer ernstig getuigenis af. Het moderne heidendom neemt met reuzenschreden toe.

De hoofdschuld hiervan ligt bij de Hervormde Kerk, die elke vastheid van belijdenis mist en geen kracht heeft om de schare, die tot haar behoort, bij het Evangelie te houden. Een tijdlang werkte de traditie bij deze schare nog na en maakte, dat men uit sleur als lid der Kerk bleef te boek staan en zijn kinderen doopen liet, ook al kwam men nooit meer ter Kerk en al was het geloof reeds lang uit het hart geweken. En waar zoo de innerlijke band met de Kerk verbroken was, moest wel onder den invloed van socialisme, openbare school en ongeloofspropaganda ook de uiterlijke band aan de Kerk losweeken en ten slotte de laatste vezel, die dezulken nog aan de Kerk verbond, doorgesneden werden. Men zal dan ook zien, dat dit uitzuiveringsproces de eerste tientallen jaren door zal gaan en eerst tot stilstand zal komen, wanneer de scheiding voltrokken is en wat ongeloovig is, uit de Volkskerk is uitgegaan.

Op zich zelf achten we dit zuiveringsproces dan ook niet ongewenscht. Wat ongeloovig is, behoort niet in de Christelijke Kerk thuis. Het zal de eerlijkheid en oprechtheid bevorderen, wanneer deze ongeloovige schare met de Christelijke Kerk breekt. Maar des te ernstiger zal dan ook de roeping worden van onze Kerken, om den arbeid der inwendige evangelisatie ter hand te nemen. De Volkskerk blijkt onmachtig om aan deze schare het Evangelie te brengen. De valsche leuze, waaronder ze optrekt, is juist oorzaak, dat een groot deel van onze bevolking van het Christendom afvallig wordt. Mogen onze Kerken daarom haar plicht verstaan, om met volle kracht zich te werpen op dezen Evangelisatiearbeid onder de ontkerstende massa van ons volk. Hier ligt een roeping, die niet minder ernstig tot de conscientie spreken moet dan de zendingsarbeid onder de heidenen in verre landen. Het geldt de redding van de zonen en dochteren van ons eigen volk, die van de Christelijke religie geheel vervreemd zijn geworden, omdat de Kerk hen niet opgezocht en het Evangelie hun niet gebracht heeft.

—

De poging van Prof. Doumergue, om in het vierde deel van zijn biografie van Calvijn ons in te leiden in de „religieuze gedachte" van onzen grooten Hervormer, waardeeren we ten volle, en de kennismaking met dit vierde deel zal dan ook niemand zich beklagen, die in de theologie van Calvijn een dieperen blik wil slaan. Op menig punt heeft Prof. Doumergue de gedachte van Calvijn volkomen juist weten weer te geven en is het hem ook gelukt de groote beteekenis duidelijk te maken, die deze gedachte voor de geheele Theologie heeft gehad. Er zijn bladzijden in dit deel, die elk Gereformeerde met hartelijke instemming en dankbare waardeering lezen zal. Vooral voor die kringen, waarin men Calvijn's theologie niet kende of er een geheel onjuiste voorstelling van had, zal dit deel uitnemend dienst kunnen doen, om Calvijn beter te leeren waardeeren. En al is voor degenen, die in de Gereformeerde Theologie thuis zijn, veel van wat Prof. Doumergue biedt, niet nieuw, toch weet hij ook dat al-lang-bekende in zulk een verrassend licht te stellen, dat er een nieuwe bekoring van uitgaat en men de innige vroomheid van Calvijn's theologie er beter door leert verstaan.

Gemakkelijk was de taak, die Prof. Doumergue daarbij op zich nam, zeker niet. Hij zelf zegt het in zijn voorrede volkomen terecht, dat om Calvijn's theologie recht te doen wedervaren, men geheel op de hoogte moet wezen van de dogmatiek der Middeleeuwen en der andere Hervormers, om te kunnen aangeven, wat Calvijn overnam van anderen en in hoeverre hij nieuwe banen ontsloot. Een dergelijke studie is zoo veelomvattend, eischt zulk een kennis van de geschiedenis van het dogma, dat er volgens zijn eigen zeggen meer dan één leven mede gemoeid zou wezen. Uit wetenschappelijk oogpunt zou dan ook op menig resultaat, waartoe hij meende te komen, critiek zijn te oefenen. Prof. Doumergue is *kerkhistoricus* van professie en hier kan alleen iemand, die in de Dogmatiek doorkneed is, het volle licht over de beteekenis van Calvijn's Theologie doen opgaan.

Toch is het ons doel niet op wetenschappelijke onjuistheden te wijzen. Daarvoor is de plaats niet in een weekblad, dat voor een ruimer kring van lezers is bestemd. De hoofdvraag is voor ons, of het Prof. Doumergue is gelukt is een objectief beeld van Calvijn's Theologie te teekenen; of hij de religieuse gedachte van Calvijn metterdaad juist heeft weergegeven.

Nu is Prof. Doumergue, met hoeveel waardeering hij over de Theologie van Calvijn spreekt, van huis uit niet Calvinist. Het Calvinisme, gelijk het in Holland, Schotland en Amerika nog krachtig onder de bevolking voortleeft, wordt in Frankrijk niet meer gevonden. De geest der Hugenoten, eens Calvijns trouwste volgelingen, maakte voor een geheel anderen geest onder de Fransche Protestanten plaats. En al mag Prof. Doumergue door zijn historische studien Calvijn beter hebben leeren verstaan en waardeeren dan een zijner ambtgenooten in Frankrijk, toch merkt men bij hem telkens de poging om Calvijn min of meer te mederniseeren, hem voor te stellen in een gewaad, dat bij den historischen Calvijn eigenlijk niet past. De strenge objectiviteit, die bij zulk een onderzoek voor alle dingen eisch is, wordt hier wel eens gemist. Niet alsof Prof. Doumergue met opzet het beeld van Calvijn onjuist zou hebben geteekend; aan zijn goede trouw twijfelen we geen oogenblik. Maar het sterk ontwikkeld subjectivisme van Prof. Doumergue, dat ook als historicus hem wel eens parten speelt, verloochent zich ook hier niet, en is oorzaak, dat hij Calvijn ziet zooals hij hem liefst zien wil, en niet altijd zooals hij in werkelijkheid is.

Misschien komt dit nergens sterker uit dan waar hij in het tweede deel van zijn prolegomena ons Calvijn's opvatting van de Schrift wil leeren kennen. Natuurlijk ontkent Prof. Doumergue niet, dat niemand krachtiger voor de inspiratie der Schrift opgekomen is dan Calvijn (personne ne l'a affirmée plus energiquement que lui p. 72) Het Goddelijk gezag van de Schrift staat voor Calvijn dan ook onomstootelijk vast; de Schrift heeft voor de geloovigen hetzelfde volledige gezag (eandem plenam authoritatem), alsof ze Gods stem uit zijn eigen mond vernamen (t. a. p.) Trouwens, men behoeft de geschriften van Calvijn zelfs maar oppervlakkig gelezen te hebben, om te weten, dat niemand dieper dan Calvijn voor het gezag van Gods Woord gebogen heeft en dat Woord als eenigen regel voor geloof en leven heeft gehandhaafd. Dit is zelfs een der meest in het oog springende kenmerken van Calvijn's geschriften, en alle schrijvers over Calvijn's theologie hebben dit even eenparig erkend.

Zelfs is men van Luthersche zijde vaak zoover gegaan om Calvijn hiervan een verwijt te maken en Luther in dit opzicht tegenover Calvijn te stellen. Luther zou dan tegenover de Schrift een veel vrijer en onafhankelijker standpunt hebben ingenomen, niet aan letterknechterij hebben gedaan, een voorlooper zijn geweest van de tegenwoordige ethische opvatting der inspiratie en zelfs critiek op de Bijbelboeken hebben geoefend. Calvijn daarentegen zou nog vastgeroest hebben gezeten in de Middeleeuwsche opvatting van de Schrift, de inspiratie in mechanischen zin hebben geleerd en aan de letter der Schrift zijn blijven hangen.

Dat Prof. Doumergue tegen deze voorstelling protest heeft aangeteekend is volkomen juist; ze doet noch Calvijn noch Luther recht wedervaren. Van een principieel verschil in de opvatting van de Schrift is noch bij Luther noch bij Calvijn sprake. Heel de Christelijke Kerk geloofde destijds nog aan de Goddelijke inspiratie der Schrift, en twijfel aan de Goddelijkheid der Schrift kwam zelfs bij een zoo rationalistische secte als de Socinianen niet eens voor. Het geloof aan de Schrift was destijds nog gemeengoed van heel de Christenheid.

De critische geest, die in het Protestantisme ontwaakt was, gold dan ook niet de *Schrift*, wier gezag voor alle partijen vaststond, maar alleen het dogma en de traditie der Kerk. En het Protestantisme meende zelfs al zijn sterkte te vinden in de autoriteit der Schrift, die tegenover de autoriteit der Roomsche Kerk werd gesteld. Luther en Calvijn trokken hier één lijn. *Het Woord Gods zullen ze laten staan*, is de diepste overtuiging zoowel van Luther als van Calvijn geweest. En indien er van letterknechterij tegenover den Bijbel sprake was, dan heeft Luther zeker meer nog aan de letter zich vastgeklemd dan Calvijn. Heel de Avondmaalsstrijd werd voor Luther beslist door dit ééne woord: *dit is mijn lichaam*. Het zijn juist de Gereformeerden geweest, die dit beroep op de letter hebben afgewezen en een geestelijke opvatting van dit woord van Christus hebben voorgestaan. En even duidelijk blijkt dit uit het bekende feit, dat Luther de veelwijverij niet door God verboden achtte, omdat de patriarchen onder het Oude Verbond meer dan één vrouw hadden gehad. Calvijn wilde van zulk een beroep op de historie der Schrift niets weten, en handhaafde, dat niet al wat in de Schrift ons verhaald wordt van vrome mannen ons tot een regel des levens mocht wezen, maar alleen datgene wat God in zijn Woord ons *bevalen* had.

Gaan we hierin met Prof. Doumergue geheel akkoord, evenzoo stemmen we met hem in, wanneer hij er protest tegen aanteekent, dat men Calvijns beschouwing van de Schriftinspiratie een *mechanische* noemt. Prof. Eerdmans, die telkens beweert, dat de Gereformeerden van onze dagen met de Calvinistische opvattingen van de Schrift gebroken hebben, omdat ze de mechanische voor de organische Schriftinspiratie hebben omgeruild, kan hier leeren, hoe onjuist zijn voorstelling is. Calvijn heeft, waar hij het Goddelijk gezag van de Schrift handhaven wil, soms zeer krasse uitdrukkingen gebruikt, die metterdaad tot misverstand aanleiding konden geven. Wanneer hij de profeten en apostelen „amanuenses" noemt, die letterlijk hebben opgeschreven, „wat de Heilige Geest hun gedicteerd had", dan kan de schijn ontstaan, alsof de inspiratie door Calvijn metterdaad in mechanischen zin werd geleerd. We zijn daarom dankbaar dat Prof. Doumergue ook op dit punt Calvijn in een juister daglicht heeft gesteld. Niet elk argument, dat hij hier aanvoert, moge juist wezen; zijn beroep op den Franschen tekst van Calvijn's Institutie, waarin enkele dezer krasse uitdrukkingen ietwat verzacht zijn, bewijst o. i. niet veel, waar Calvijn den Latijnschen tekst tot zijn dood onveranderd gehandhaafd heeft. Maar wel is hier afdoende en beslissend, dat Calvijn uitdrukkelijk er op gewezen heeft, dat er een organisch proces in de ontwikkeling der Openbaring is geweest; dat het karakter der inspiratie bij een Johannes veel hooger staat dan bij de andere Evangelisten; en dat de schrijvers der Bijbelboeken lang niet alles wat ze hebben opgeteekend, onmiddellijk en rechtstreeks door een Goddelijk orakel ontvangen hebben, maar ook langs andere wegen tot kennis der waarheid zijn geleid. Daaruit blijkt, dat Calvijn wel degelijk rekening heeft gehouden met den menschelijken factor bij de totstandkoming der Schrift en dat de „conception organique de l'Ecriture", gelijk Prof. Doumergue, het noemt, aan Calvijn zeker niet vreemd is geweest.

Maar wanneer Prof. Doumergue hieruit afleidt, dat Calvijn niet alleen de mechanische, maar ook de *woordelijke en letterlijke* inspiratie der Schrift zou verworpen hebben (Calvijn n' a pas enseigné une inspiration mechanique, *littérale* et *verbale*, p. 76) en het inspiratiebegrip bij Calvijn zoo verwatert en verzwakt, dat er ten slotte niet veel anders overblijft dan het inspiratiebegrip der ethische theologie, dan doet hij hiermede Calvijn onrecht aan en toont hij, Calvijn niet begrepen te hebben.

Het duidelijkst komt dat misverstand wel uit, wanneer Prof. Doumergue op blz. 74 ons verklaren wil, wat Calvijn bedoeld heeft met de woorden, dat de Apostelen en Profeten „ons onderwijzen uit den mond des Heeren" en dat de gemeente daarom hun woord als Gods Woord moet aannemen. Calvijn gebruikt deze uitdrukkingen, zegt Prof. Doumergue, niet alleen van de heilige bijbelschrijvers en van de Apostelen en Profeten, maar even goed van de predikanten en leeraren in de Kerk. Ook van hen wordt gezegd, dat ze als 't ware de mond Gods zijn tot de gemeente. En evenzeer als de zekerheid, dat we bij de Profeten en Apostelen te doen hebben met een Goddelijke openbaring, berust op het inwendig getuigenis des Heiligen Geestes in onze harten, zoo zou dit volgens Calvijn ook gelden ten opzichte van de onderwijzing die God door de Dienaren des Woords tot ons komen laat. Niet onduidelijk wordt daarmede dus te kennen gegeven, dat volgens Calvijn de inspiratie van de Profeten en Apostelen niet wezenlijk zou verschillen van de illuminatie van de Dienaren des Woords.

Nu behoeft men de plaats, waarop Prof. Doumergue in hoofdzaak zich beroept, n.l. Calvijn's predikatie over II Tim. 6 : 14, 15, maar op te slaan, om te zien hoe Prof. Doumergue Calvijn's woorden geheel uit hun verband heeft gerukt en Calvijn iets zeggen laat, wat hij nooit heeft bedoeld. Calvijn voert in deze predikatie oppositie tegen de Roomsche Kerk, die de gemeente onderwerpen wil aan het gezag van menschelijke leeraren en zich daartoe beriep op wat Paulus aan Timotheus schreef: gij weet van *wien gij het geleerd hebt*. Volkomen terecht antwoordde Calvijn hierop, dat het geloof nooit rusten kan op het gezag van een sterfelijk mensch, want dat God alleen de auteur van ons geloof kan zijn. Wel is het waar, dat God bij de onderwijzing gebruik maakt van den dienst van menschen, maar zij zijn niet anders dan instrumenten, door welke God tot ons spreekt. „Wij moeten daarom verzekerd zijn, zegt Calvijn, dat we God hebben, die ons verlicht door Zijn Woord en dat degenen, die ons onderwijzen, Zijn dienaren zijn, en dat ze zuiver en zonder eenig bijmengsel van zich zelf ons overbrengen, wat ze van God en uit Zijn eigen mond ontvangen hebben." En ook dat is niet vol-